

PROJEKT DOLNOBAVORSKÉHO ZEMĚDĚLSKÉHO MUZEA ZEMĚDĚLSKÁ TECHNIKA A SOCIÁLNÍ STRUKTURA NA VENKOVĚ V LETECH 1848—1919

Komparativní studie o mechanizaci zemědělství v Bavorsku a v Čechách

Dolnobavorské zemědělské muzeum v Regenu (Niederbayerisches Landwirtschaftsmuseum) připravuje pro příští období pozoruhodný výzkumný projekt, který nepochybně vzbudí zájem našich zemědělských historiků, sociologů a etnografů. Vzhledem ke všeobecnému politickému uvolňování v Evropě dochází k další možnosti bezprostřední spolupráce sousedících regionů. Záměr Dolnobavorského zemědělského muzea vychází z původních iniciativ Mezinárodní asociace zemědělských muzeí, která rovněž vznikla z potřeb mnohostranné mezinárodní spolupráce zemědělských muzeí v šedesátých letech (1966). V této souvislosti připomeňme vznik skupiny badatelů zabývajících se studiem vývoje zemědělského nářadí, zvláště oradel (International Secretariat for Research on History of Agricultural Implements), vytvoření pracovní skupiny pro studium vzniku a vývoje kulturních rostlin (IWPG — International Work Group for Paleoethnobotany) a mezinárodní spolupráci v oblasti historie lesnictví. Vyplývalo to samozřejmě ze skutečnosti, že mnohé problémy bez mezinárodní spolupráce není možné řešit na potřebné úrovni, jakou umožňuje bezprostřední a pravidelný kontakt vycházející z oboustranného zájmu zainteresovaných badatelů a institucí.

Záměr Dolnobavorského zemědělského muzea vychází těmito všeobecným trendům vstříc na úseku historie zemědělské technizace a racionalizace ve vztahu k sociálnímu vývoji zemědělství a venkova s důrazem na komparaci sousedních regionů, jejichž vývoj byl odlišný i při blízkých nebo podobných přírodních podmínkách pro zemědělství. Výzkumný záměr Dolnorakouského zemědělského muzea si podle mého názoru zaslouží nejen náš zájem, ale i pochopení a konkrétní podporu integrujících oborů, tedy především zemědělských historiků, sociologů a etnografů zabývajících se vývojem zemědělské výroby a vývojem způsobu života na vesnici v druhé polovině 19. století a v prvních dvou desetiletích století dvacátého. V tomto období se nesporně formovaly základy moderního zemědělství a novodobého způsobu života obyvatel středoevropských vesnic.

Návrh výzkumného projektu Dolnobavorského zemědělského muzea vychází z těchto úvah:

Stav poznání a dosavadní výsledky studia zemědělské historie na území Německa ukazují stále značné nedostatky. Regionální studium, tj. studium území Bavorska a Čech, může poskytnout cenné příspěvky ke zlepšení této situace a může dát i nové poznatky pro ostatní regiony. Bavorsko, které bylo v minulosti, tj. v druhé polovině 19. století, převážně zemědělskou zemí, má i dnes zemědělský ráz. Přesto patří k oblastem, které jsou po této stránce v Německu nejhůře prostudovány a dokumentovány.

Dosud publikované studie zabývající se zemědělskou historií Bavorska jsou převážně zaměřené na dílčí problematiku, kdežto plošná šetření změn pracovních a životních podmínek vlivem technizace zemědělství dosud neexistují. V posledních letech publikované studie jsou nejčastěji zaměřeny typologicky, funkcionálně, mají charakter technickohistorický a málo pozornosti věnují hospodářským a společenským aspektům. Přesto mají často základní význam pro studium historie technických inovací. Chybějí však zcela základní výzkumy zaměřené na plošné šetření změn nutné k poznání změn sociálních a ekonomických ve vazbě na technický vývoj a další oblasti zemědělství včetně způsobu života na venkově. Celý komplex otázek v souvislosti se změnami intenzifikace, tržní orientace, mechanizace zemědělství a z toho vyplývající závěry pro venkovskou společnost zůstávají prakticky mimo pozornost. Jsou to např. souvislosti mezi cenami obilí a mzdovými náklady na jedné straně a ochotou zemědělců využít technických inovací na straně druhé. Dále otázky zavádění zemědělských strojů a problémy potlačování drobných zemědělských závodů. Celý komplex faktorů ovlivňoval či určoval změny sociální struktury v zemědělství, přičemž uvedenými problémy se např. univerzitní výzkum a výuka zabývá jen výjimečně a na bavorských univerzitách chybí úplně.

Dále autoři záměru Dolnobavorského zemědělského muzea uvádějí, že podobná situace ve výzkumu je i v ČSFR, i když podle nich v posledních desetiletích byla

v ČSFR věnována zemědělské historii mnohem větší pozornost než v Bavorsku. Mají za to, že otázky mechanizace zemědělství a její sociální a hospodářské důsledky v 19. století nejsou stále dostatečně zpracované. Menší studie a články nejsou v Německu známy a částečně nejsou dostupné. Vlivem změněné politické situace se poprvé otevírá možnost pro oba sousedící regiony vypracovat srovnávací studii na téma, které má základní význam pro poznání vývoje změn zemědělských a společenských struktur.

Zvláštní význam pro připravovaný projekt má podle autorů projektu paralela hlavních dat srovnávaných oblastí až na odlišnou sociální strukturu. Rozloha i přírodní podmínky jsou srovnatelné a rovněž tak zemědělská produkce. Značně rozdílné bylo však poměrné zastoupení velikostních skupin zemědělských závodů. Zatímco v 19. století v Bavorsku převládaly střední rolnické závody, v sousední české oblasti dominovaly velkostatky a počtem na opačném pólu drobní zemědělci. Tento rozdíl měl nepochybně zvláštní význam pro další vývoj v oblasti sociální.

Přestože obchodní kontakty mezi Bavorskem a Čechami trvají po staletí, důkazy o různých specifických vazbách jsou jen nepřímé. Známá je výměna sezónních pracovníků o žních, zatímco o možném pronikání technologií a transferu náradí a strojů se jen uvažuje, i když se značnou dávkou jistoty. Je nutné zvažovat též blízkost českých továren na zemědělské stroje a oblibu české techniky ve východním Bavorsku.

Cílem projektu je prozkoumání nezpracovaného problému technického a sociálního vývoje v zemědělství v uvedeném období. Rozdílné výchozí stupně sociální struktury v zemědělství sousedních regionů pro technizaci (mechanizaci) zemědělské výroby pravděpodobně umožní získat nové poznatky v oblasti strukturálních změn v zemědělství, což může mít význam nejen pro zemědělské dějiny. Předpokládá se, že v rámci projektu bude celý proces technizace včetně vlivu na zemědělské obyvatelstvo dokumentováno. Průběh technizace, cesty transferu technologií a jejich protagonisté hospodářské racionalizační tlaky budou zohledněny právě při nezbytnosti zavádění strojů a vzniku továren na zemědělské stroje. Kromě srovnávání poměrů v obou zemích má se zkoumat též vzájemná výměna zemědělsko-technického poznání, náradí a strojů.

Vysoký stupeň technizace v obou regionech poskytuje podle autorů projektu nejlepší předpoklady pro dosažení zamýšlených cílů. České země měly v užívání daleko nejvíce zemědělských strojů v bývalé monarchii, a rovněž Bavorsko, např. pokud jde o mlátičky, zaujímal v Německu přední místo.

Pro výzkum bylo zvoleno období mezi lety 1848 a 1919. Důležité impulsy pro technizaci zemědělství od poloviny 19. století dávaly nejen měnící se tržní podmínky, ale i osvobození poddaných rolníků, rozvoj měst a průmyslu i pokroku nakloněná politika krále Maxe II. v Bavorsku a Františka Josefa I. v Rakousku-Uhersku, přející rozvoji techniky. Konec zkoumaného období je dán správně politickou kontinuitou v Čechách, ale též technickohistorickými a pracovně ekonomickými aspekty.

Předpokládá se, že výsledky studia a výzkumu budou zpřístupněny veřejnosti v obšírné tištěné publikaci, ale prezentovány též pomocí putovní výstavy v německé a české jazykové modifikaci. Autoři projektu uvažují celý výzkum, doprovodnou publikaci i putovní výstavu jako příspěvek na podporu celoevropských myšlenek, pro rozvoj porozumění národů a dobrých sousedských vztahů.

Realizace projektu

Navrhovatelé předpokládají, že výzkumný projekt bude realizován během tří let, přičemž dva roky budou nutné pro vlastní studium a výzkum a jeden rok pro přípravu publikace. Nositelem projektu je Verein der Freunde des Niederbayerischen Landwirtschaftsmuzeum v Regenu. Připravuje se mezinárodní agrárně historické sympozium pro prodiskutování projektu. Garantem řešení projektu je Dolnobavorské zemědělské muzeum, které je jedním z nejmodernějších zemědělských muzeí v Německu a může vytvořit pro realizaci projektu nejlepší předpoklady:

- Dolnobavorské zemědělské muzeum má v Bavorsku nejrozsáhlejší a nejkvalitnější sbírky zemědělského náradí a strojů, zvláště pro starší fázi mechanizace. Má cca 2 000 m² výstavní plochy.

- Muzeum má speciální archiv pro zemědělské dějiny, bohaté, částečně dosud nezpracované materiály k vývoji technizace zemědělství, má specializovanou knihovnu, sbírky ikonografické, sbírky filmů, původních archiválií, prospektů apod.

- Muzeum má síť spolupracovníků a kartoték, které představují pro realizaci projektu cennou pomoc.

— Muzeum může zabezpečit dobré kontakty se zemědělskými archívy a muzei v ČSFR, které budou nejvíce zainteresovány na spolupráci při realizaci projektu.

— Vědečtí pracovníci muzea budou podle potřeby zajišťovat vědeckou a technickou pomoc.

— Svým rozsahem a činností nadregionální Dolnobavorské zemědělské muzeum dává projektu ideální rámec k využití pro širší veřejnost, tj. včetně prostor pro výstavy, pro uspořádání odborných setkání, pro odborná jednání, včetně zkušeného personálu a dílenských provozů.

— Sídlo muzea je vhodné pro projekt i proto, že leží na poloviční cestě mezi Mnichovem a Prahou.

— Na technickém, organizačním a finančním zabezpečení projektu se bude kromě vlastního muzea podílet též spolek přátel muzea a město Regen. Zvýšené náklady na projekt odhadují navrhovatelé projektu na 155 000 DM a na jednu a půl pracovní síly ročně.

Připravovaný projekt je pro nás jako potenciální spolutvůrce výsledku studia a výzkumu nejen zajímavý, ale též závažný a nesporně velmi náročný. Lze předpokládat, že při další přípravě i průběhu řešení bude precizována struktura hlavních problémů a otázek kladených výzkumu. Bude jistě nutné sledovat vývoj změn podmínek pro zemědělskou výrobu, např. vývoj organizace půdního fondu, jeho kvantitativních i kvalitativních změn, vývoj změn všeobecně hospodářských podmínek v obou regionech, dále vývoj způsobů pěstování zemědělských rostlin a chovu hospodářských zvířat včetně vývoje soustav hospodaření. Studium vývoje náradí a strojů bude nutno doplnit studiem vývoje staveb a zařízení v souvislosti s vývojem technologií a obecné technizace a racionalizace celé výrobní sféry v zemědělství (včetně zpracovatelského průmyslu, lesnictví, obchodů apod.). Studium vývoje zemědělce jako výrobce i spotřebitele a vývoje změn vesnické komunity zvláště z aspektů sociálních, kulturních a změn způsobu života v obou zkoumaných regionech při současném srovnávání podobností i rozdílů ve sledovaném období a při zohlednění všech vzájemných vazeb může přinést mnoho nových poznatků k pochopení hospodářského, technického, sociálního i kulturního vývoje zemědělství ve střední Evropě.

Výsledek projektu bude do značné míry záviset na schopnostech, ale i zájmu realizačního týmu, který by se měl pro řešení předloženého projektu vytvořit. Předpokládaná doba řešení výzkumu je velmi krátká. Dojde-li však během tříletého období alespoň ke shrnutí a syntéze dosavadních znalostí roztroušených porůznu převážně v regionální literatuře, sbírkách různých pramenů v muzeích a archívech, bude vykonána mimořádně dobrá a záslužná práce, která otevře další možnosti prohloubení studia vývoje zemědělství v Bavorsku a v Čechách ve druhé polovině 19. století a do dvacátých let našeho století, ale především k pochopení současných trendů hospodářského, technického a sociálního vývoje zemědělství.

Ing. Zdeněk T e m p í r, CSc.